

Центр «Нова Європа»
Київ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФІЛЬ

ДЖО
БАЙДЕНА

&

ДОНАЛЬДА
ТРАМПА

ПРО ЦЕНТР «НОВА ЄВРОПА»

Центр «Нова Європа» (ЦНЄ) заснований у 2017 році як незалежний аналітичний центр. Попри новий бренд, він базується на досвіді команди, яка разом працює з 2009 року (раніше в рамках Інституту світової політики). Аналітики Центру «Нова Європа» стали впізнаваними, адже запропонували якісний аналітичний продукт із питань зовнішньої політики України та безпеки в регіоні, поєднавши його з активними та ефективними зусиллями з адвокатування.

Бачення Центру «Нова Європа» максимально наближене до бачення майбутнього Української держави більшістю громадян: Україна повинна бути інтегрованою в Євросоюз і НАТО. Під інтеграцією ми вбачаємо не стільки формалізоване членство, скільки запозичення найкращих стандартів і практик для фактичної належності України до євроатлантичного ціннісного простору.

Докладніше про Центр «Нова Європа»: neweurope.org.ua

УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФІЛЬ

ДЖО БАЙДЕНА
ТА ДОНАЛЬДА ТРАМПА

Альона Гетьманчук,
директорка Центру
«Нова Європа»

Плюс нинішніх американських виборів для України в тому, що обидва кандидати мають уже в своєму активі певне українське досвід. І Трамп, і Байден, перебуваючи на високих посадах в американській адміністрації, мали можливість неодноразово продемонструвати свої підходи та принципи у веденні справ щодо України у різних контекстах та ситуаціях. Звісно, далеко не факт, що Байден-президент втілюватиме ту ж політику, що провадив Байден-віцепрезидент. А другий термін президентства Трампа виглядатиме в українському питанні автентичним до його першого періоду перебування у Білому домі. Однак їхній бекграунд на українському напрямку дозволяє нам ще до прийняття президентської присяги одним із них 20 січня 2021 року краще вибудувати стратегію взаємодії з наступною адміністрацією, здійснивши грамотну калькуляцію можливостей і потенційних ризиків.

УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФІЛЬ ДЖО БАЙДЕНА

УКРАЇНА І БАЙДЕН- ВІЦЕПРЕЗИДЕНТ: ПОЛІТИЧНА СПАДЩИНА ТА/ЧИ ЕМОЦІЙНА ПРИВ'ЯЗКА?

Знайомство віцепрезидента Байдена з Україною відбулось у той момент, коли Україна особливо нікого в Вашингтоні не надихала, але й особливого занепокоєння теж не викликала. Це був 2009 рік: флер від Помаранчевої революції розвіявся ще за адміністрації Буша, до приходу адміністрації Обама-Байдена. В американській столиці, де мені доводилось на момент підготовки першого віцепрезидентського візиту Байдена якраз перебувати, влада в Києві асоціювалась із затяжними чварами між Ющенком та Тимошенко і невиправданими очікуваннями, які ці лідери обіцяли зі сцени Майдану Помаранчевої революції. Загальне враження від спроможностей України реформуватись і модернізуватись, яке формувалось на той момент в американській столиці і з роками лише кристалізувалось, звелось до двох опцій: в Україні просто не виходить, або в Україні дуже не виходить.

**Загальне враження від спроможностей
України реформуватись і
модернізуватись, яке формувалось на
той момент в американській столиці
і з роками лише кристалізувалось,
звелось до двох опцій: в Україні просто
не виходить, або в Україні дуже не
виходить.**

Зазвичай таке тло не дозволяє американським посадовцям рівня віцепрезидентів відвідувати інші країни. Однак на той момент було інше тло, міжнародне, яке, власне, і зробило візит віцепрезидента Байдена до України (а також до Грузії) можливим. Це тло називалось — «перезавантаження» відносин між Сполученими Штатами та Росією. Пам'ятаєте ту величезну жовту кнопку, яку натискали держсекретар Хілларі Клінтон та Сергій Лавров із пророчим надписом-помилкою російською «перегрузка» замість «перезагрузка»? Паралельно Барак Обама планував свій візит до Москви, щоб дати хід перезавантаженню на найвищому рівні.

В американський дискурс щодня вливались нові порції занепокоєння з приводу того, що Україна та Грузія опиняться розчавленими під колесами нової перезавантажувальної махіни. Драматичності ситуації додавало те, що ще не до кінця загоїлись рани від Бухарестського саміту, де Києву та Тбілісі було відмовлено в Плані дій щодо членства в НАТО (ПДЧ) та — особливо — війни в Грузії.

І в самих США, і з Європи Барака Обаму наполегливо закликали по дорозі до Москви зробити хоча б коротку зупинку в Києві. Зрештою, Адміністрація прийняла рішення, що після візиту президента США до Москви,

віцепрезидент США поїде до Києва та Тбілісі, аби підтвердити підтримку суверенітету та територіальної цілісності цих країн, а також несприйняття з боку Вашингтона концепції сфер впливу, яку де-факто впроваджував Путін у регіоні. Такий собі своєрідний візит заспокоєння. Таким чином, адміністрація Обама вже в перші пів року перебування у владі надіслала не дуже надихаючий сигнал Києву: Росія — це пріоритет рівня президента, Україна та Грузія — компетенція віцепрезидента. Градація чітка та зрозуміла.

Адміністрація Обама вже в перші пів року перебування у владі надіслала не дуже надихаючий сигнал Києву: Росія — це пріоритет рівня президента, Україна та Грузія — компетенція віцепрезидента.

Досвід подібних візитів заспокоєння знадобиться Байдену й надалі. І тоді, коли він приїде до України після окупації Криму. І тоді, коли в українській столиці всерйоз будуть занепокоєні можливою обгородкою між Вашингтоном та Москвою щодо Сирії за рахунок інтересів України. І, зрештою, коли він завітає зі своїм останнім візитом, вже після обрання Трампа президентом.

Для Байдена це була перша з шести на посаді віцепрезидента, хоча і єдина за перший термін президентства Обама, подорож до Києва. І можливість донести в українській столиці сигнали про підтримку Сполученими Штатами суверенітету та територіальної цілісності, необхідність боротьби з корупцією та важливість енергетичної незалежності від Росії. Чого дійсно забракло тоді від Байдена — підтримки євроатлантичних прагнень України.

Навряд чи під час того першого візиту у Байдена виникла якась емоційна прив'язка до

України, хоча Ющенко старався налагодити персональний контакт. Як результат — одним із найяскравіших моментів візиту стало запрошення Ющенком Байдена на кухню пива в ірландський паб. Логіка прийому була зрозуміла, враховуючи і ірландське походження американського віцепрезидента, і схильність останнього в міжнародних справах до розбудови персональних відносин, котрі, на його глибоке переконання, мають суттєвий вплив і на те, як зрештою розвиватимуться міждержавні відносини. Однак мотивації розвивати такі персональні відносини з тодішнім президентом України у Байдена не було: в Україні наближались президентські вибори, на яких у Ющенка шансів переобратись не було. Американські партнери — хоч і без особливого ентузіазму з огляду на набір ключових кандидатів — на той момент вже проєктували свою політику, відштовхуючись від України після виборів 2010 року.

Інша справа — 2014 рік, який на сьогодні став найбільш серйозним тестом на міцність українсько-американського стратегічного партнерства. Це був той рік, коли адміністрація Обама вимушена була відповідати не лише за свої дії щодо України, але й за дії попередніх адміністрацій. Зокрема, за дії іншої Демократичної адміністрації — Білла Клінтона, за якої був підписаний Будапештський меморандум. Завдяки кризовому 2014-му році українські партнери дізнались, що безпекові гарантії, прописані у Будапештському меморандумі, це насправді не гарантії, а запевнення — поняття не юридично зобов'язуюче, а лише політично. «Виглядало так, наче американці вихвалялись, як вони круто нас обвели навколо пальця: «невже ви, дурники, думали, що ми записали там гарантії?» — сумно ділився з авторкою цих рядків один високопоставлений український урядовець. В українській столиці також усвідомили, що єдиний інструмент, який насправді передбачав цей Меморандум — це

був інструмент консультацій, а такі консультації, за твердженнями представників тодішньої адміністрації, відбулись у Женеві, а відтак Меморандум був виконаний. Американські партнери натомість запевняли, що насправді в Києві чудово знали і раніше, що гарантій в Меморандумі немає – є запевнення.

Американський президент Барак Обама, натомість, продемонстрував, яка річ йому у врегулюванні міжнародних криз давалась найкраще: делегування. В середині Америки питання України він делегував віцепрезиденту Джо Байдену (начебто останній сам зголосився), у міжнародному контексті він делегував це питання канцлерці Німеччини Ангелі Меркель.

Реальне «включення» Америки в українські справи, як би того не хотіли конспірологи і проросійські боти, розпочалось з першим кровопролиттям на Майдані, а не початком Майдану як такого. Так трапилось, що перші жертви на Революції гідності з'явилися у День Мартіна Лютера Кінга – у той день наша команда якраз організовувала у посольстві США круглий стіл про важливість мирного, ненасильницького протесту, що для США було особливо важливо підкреслити. Однак участь тодішнього посла США в Україні Паєтта у нашому заході була суттєво підкоригована, тому що йому доводилось постійно виходити на телефонні розмови з Вашингтоном. На власні очі довелося бачити помітну паніку, яка панувала у той день в посольстві.

Реальне «включення» Америки в українські справи, як би того не хотіли конспірологи і проросійські боти, розпочалось з першим кровопролиттям на Майдані, а не початком Майдану як такого.

Із американської адміністрації на той момент найбільш помітною публічно була роль заступниці Держсекретаря Вікторії Нуланд, яка на радість російської пропагандистської машини завітала на Майдан і роздавала випічку учасникам протесту. Це притому, що за зізнаннями самого Байдена, він у буквальному смислі в ті дні висів на телефоні, ведучи переговори або ж намагаючись додзвонитись до Януковича, який в якийсь момент просто перестав відповідати.

Особисто Байден завітав до України вже після початку російської окупації Криму, у квітні 2014 року. Які позиції він відстоював у своїх розмовах з президентом Обамою у процесі того, як Росія відбирала Крим в Україні і розпочала агресію на Донбасі – достеменно невідомо. Один із радників Байдена у свій час поділився¹, що Байден на той момент тиснув на Обаму вдатись до таких дій, щоб Москва «заплатила кров'ю і грошима» за свою агресію. Які саме це мали бути дії – не зовсім зрозуміло.

Моє враження від того візиту має дещо персоналізований вимір. Так склалось, що ми як аналітичний центр співоорганізовували з Посольством США зустріч віцепрезидента Байдена з представниками громадянського суспільства. У живому спілкуванні Байден мене вразив поєднанням двох підходів: приятного і товариського за формою, але достатньо принципового і навіть дещо жорсткого за суттю.

Те спілкування наштовхнуло мене на висновки, які були актуальними де-факто до кінця роботи тодішньої адміністрації:

¹ What Joe Biden actually did in Ukraine? The New York Times, November 11, 2019 <https://www.nytimes.com/2019/11/10/us/politics/joe-biden-ukraine.html>

- Військова агресія Росії проти України — не привід для США розпочинати третю світову війну. Тому Вашингтон буде дуже обережно підходити до того, щоб його дії, зокрема і з точки зору військової допомоги Україні, не сприймалися як провокативні та ескалюючі (escalatory). Що, звичайно, не означає, що американці не готові допомагати пайком чи засобами зв'язку українській армії.
- США націлені стримувати Росію виключно в альянсі з Європейським Союзом. Логіка американців була наступною: якщо Штати запровадять чергову хвилю санкцій, а Євросоюз їх у цьому не підтримає, це може тільки посилити Путіна, а не ослабити його. Так, європейці не такі рішучі й зібрані, так вони порівняно з американцями гальмують, але потрібно їх чекати — і таке чекання в інтересах України.
- Американці самі не налаштовані і Україні не рекомендують відвойовувати Крим, хоча прекрасно розуміють: дай Путіну відгризти палець, він відгризе і цілу руку. Тобто, вони теж на той момент допускали, що на Україні він навряд чи зупиниться. Причому, цікаво, що вони думали, що Путін далі впритул займеться не Балтією, як часто припускали в українській столиці, а Балканами — мовляв, там все пронизано корупцією, а Путіну вдається добре ловити рибу саме у мутній корупційній воді. Звідси — наступний висновок.
- Якби не такий високий рівень корупції в Україні, Росія не захопила б Крим і не встановила контроль над частиною Східної України. Тому головним безпековим ризиком України є не Росія, а корупція. Подібні наративи викликали спочатку шок, а потім просто несприйняття у високих українських кабінетах, в яких до кінця президенства Порошенка доводили: якщо

внаслідок агресії Росії зникне Україна, то не буде кому боротись і з корупцією.

- Якою б не була допомога США та Заходу: доля України — в руках самої України. Хоча, як показали події наступних років, залученість США була критичною і в плані внутрішніх реформ, і в плані зовнішніх викликів. Більшість здійснених у ті роки реформ навряд чи відбулась би без прямого залучення, а інколи навіть тиску з боку Вашингтона загалом і Байдена зокрема. Причому, утримувати баланс із точки зору сприяння в подоланні обох викликів американському партнеру часом було доволі складно: розібратись із нашими внутрішніми загрозами вони часом допомагали більш натхненно та охоче, аніж із зовнішньою загрозою в особі Росії Путіна. Очевидно, спрацьовував попередній пункт — градація безпекових загроз для України в очах віцепрезидента Байдена виглядала дещо інакше, аніж для української влади. Недаремно про корупцію він постійно говорив як про «ракову пухлину корупції».

Градація безпекових загроз для України в очах віцепрезидента Байдена виглядала дещо інакше, аніж для української влади. Недаремно про корупцію він постійно говорив як про «ракову пухлину корупції».

Формально, у публічному дискурсі американська сторона і віцепрезидент особисто постійно, до кінця терміну адміністрації, говорили про сприяння Україні в закінченні двох воєн — війни з Росією та війни з корупцією. Хоча Україна не була єдиним досьє, яке Байдену цілковито делегував президент Обама (також опікувався країнами Центральної Америки та Іраку), однак саме Україну в

оточенні віцепрезидента називали «улюбленим проєктом Байдена». З огляду на популярний тоді в Адміністрації Обама поділ на «стару Україну» (просякнуту корупцією, схемами, беззаконням) та «нову Україну», яка мала постати з Революції гідності, створення, власне, «нової України» було «улюбленим проєктом Байдена».

З огляду на популярний тоді в Адміністрації Обама поділ на «стару Україну» (просякнуту корупцією, схемами, беззаконням) та «нову Україну», яка мала постати з Революції гідності, «улюбленим проєктом Байдена» було саме створення «нової України».

Яким чином Байден давав собі раду з «двома війнами» та «двома Українами»? Це питання вимагає особливого розгляду у світлі заяв передвиборчого штабу кандидата Байдена в середині жовтня, з яких випливає, що сприяння в завершенні війни на Сході України та боротьба з корупцією знову будуть ключовими пріоритетами Байдена щодо України на посаді й президента США.

Почнемо з завершення війни з Росією. Із часом ми, очевидно, дізнаємось більше деталей про кризовий менеджмент офісу віцепрезидента у найбільш критичні для української державності дні. Однак наявний наразі аналіз дозволяє стверджувати, що у питаннях стримування російської агресії та врегулювання навколо Донбасу Джо Байден не відігравав ключову роль в Адміністрації, хоча й був відповідальним за Україну. Є підстави вважати, що Барак Обама радше дослуховувався до голосів в Адміністрації, чия позиція більш збігалась із його особистою. Зокрема, до голосу радниці з питань національної безпеки Сьюзан Райс.

У питаннях стримування російської агресії та врегулювання навколо Донбасу Джо Байден не відігравав ключову роль в Адміністрації, хоча й був відповідальним за Україну.

Розглянемо три питання, які до певної міри стали маркерними – санкції, Мінський/Нормандський процес, а також постачання Україні летальної зброї.

Складно не погодитись із кампанією кандидата Байдена, яка першим номером серед заслуг адміністрації Обама-Байдена щодо України запровадження та чітку координацію санкцій щодо Росії з партнерами з ЄС та G7. Лінія Вашингтона у цьому питанні була настільки витриманою, що не дозволяла іншим міжнародним лідерам у присутності американського керівництва говорити про дострокове зняття санкцій – тобто, про зняття санкцій до повного виконання Мінських домовленостей.

Потрібно також визнати: якщо впродовж певного періоду часу російське керівництво виглядало міжнародно ізольованим, то воно виглядало таким чином передусім завдяки твердій санкційній лінії Вашингтона. І навіть якщо хтось із союзників США планував зустріч на найвищому рівні з Путіним, американці до певного періоду часу такі спроби блокували. Показовим тут був кейс Японії, де під тиском США був скасований візит Путіна до Абе. Візит, який, на думку американської сторони, був би неправильним сигналом світу від країни-учасниці G7.

Якщо впродовж певного періоду часу російське керівництво виглядало міжнародно ізольованим, то воно виглядало таким чином передусім завдяки твердій санкційній лінії Вашингтона.

За Адміністрації Обами-Байдена, на відміну від нинішньої Адміністрації США, повернення РФ до G7 жодного разу не обговорювалось, не кажучи вже про підтримку на найвищому рівні. Байден, будучи переконаним прихильником американських партнерств та союзництв, активно проводив лінію на координацію з міжнародними партнерами всіх рішень і дій Вашингтона щодо України. Саме тому спецпредставника Держдепартаменту США з питань санкційної політики Деніела Фріда інколи частіше бачили в європейських столицях, аніж у Вашингтоні.

Врахування інтересів європейських союзників було особливо помітно в питанні надання Україні летальної оборонної зброї, де спротив такому кроку з боку Франції та Німеччини грав суттєву стримуючу роль для адміністрації Барака Обами.

Джо Байдена вважають тим, хто, на відміну від президента Обами, підтримував надання Україні летальної оборонної зброї. Однак щодо спроб Байдена вплинути на позицію президента у цьому питанні, є різні думки. Американські джерела переважно стверджують, що Байден неодноразово намагався переконати президента США в правильності такого рішення². Однак у деяких українських

урядовців, які взаємодіяли з тодішньою американською адміністрацією, склалось дещо інше враження. «Байден підтримував рішення надати зброю, але не рвав на собі сорочку заради того, щоб таке рішення було прийняте», — вважає один із українських дипломатів, який активно опікувався українсько-американськими відносинами у той час³. Тобто, йдеться про швидше пасивну підтримку.

Джо Байдена вважають тим, хто, на відміну від президента Обами, підтримував надання Україні летальної оборонної зброї.

Цікавим кейсом також є залучення США до процесу врегулювання конфлікту на Донбасі, адже попри делегування цього питання Німеччині, американська сторона на певному етапі досить активно ангажувалась у процес завдяки паралельному до нормандському американсько-російського треку за участі Вікторії Нуланд та Владислава Суркова. Цей трек не завжди викликав позитивні оцінки як в Україні, так і в окремих європейських столицях.

Якщо загалом політика США після підписання Мінських домовленостей відповідала стратегії України під умовною назвою «спочатку безпека», то в певний момент стало очевидно: українці та американці по-різному бачили рівень безпеки, який необхідний для переходу до виконання політичної частини Мінська. Саме за час переговорного процесу Нуланд-Суркова, який, є підстави вважати, підтримував і віцепрезидент Джо

² Інтерв'ю з експредставником Уряду США, 6 жовтня 2020 року

³ Інтерв'ю з українським дипломатом, 5 жовтня 2020 року

Байден, з'явилися у переговорній лексиці сторін такі далеко неоднозначні з точки зору врегулювання конфлікту на українських умовах терміни як «security bubbles» та «local security providers». У першому випадку йдеться про місця, в які можна відвести та згрупувати зброю – саме відвести та згрупувати, а не вивести, як передбачено статтею 10-ю Мінських домовленостей. Першочергово ідея, за свідченнями дипломатичних американських джерел, належала відставному американському дипломату Джону Ордвею, який в 2015 і початку 2016 років працював у посольстві США в Україні як спеціальний посланець при Мінському процесі. Однак презентувала та активно промотувала її саме Вікторія Нуланд. В якості пілотного проекту американці запропонували обрати Золоте, Петровське та Станицю Луганську.

У другому випадку – «local security providers» – йшлося про загадкових місцевих провайдерів безпеки, які, на думку деяких американських партнерів, мали потурбуватись якраз і про охорону сховищ зброї. Обидві ідеї скептично сприймалися у Києві, оскільки безпекові сховища суперечили позиції Києва про зафіксоване в Мінську виведення озброєнь, а варіант із місцевими провайдерами безпеки занадто нагадував концепт Суркова про «народну міліцію». У Києві вважали, що якщо вже й погоджуватись на подібні безпекові сховища, то виключно за умови, якщо їх охоронятиме озброєний міжнародний контингент (на той момент пропонувався концепт озброєної місії ОБСЄ).

Особливо яскраво суперечності між Україною та США проявились під час останніх пів року президентства Барака Обами, коли в його Адміністрації вирішили з досі достеменно невідомих причин, що Україна поруч з

Кубою та іранською угодою могли б скласти зовнішньополітичну спадщину Обами. У червні 2016 року Сьюзан Райс в інтерв'ю

«The Washington Post» заявила, що в Білому домі вірять, що «конфлікт в Україні» можна розв'язати до кінця року, і докладають усіх зусиль, щоб мирних домовленостей дотримувались до того моменту, як Барак Обама залишить офіс: «Ми надіємось, якщо росіяни захочуть розв'язати його – і у нас є деякі підстави думати, що вони могли б – у нас є час, ресурси та інструменти, щоб це зробити».

Деякі з цих інструментів, очевидно, були задіяні і в переговорах з Україною, оскільки різними каналами представники Адміністрації Обами-Байдена переконували українських партнерів у доречності виконання політичної частини Мінська, зокрема прийняття Закону про вибори. З цією місією цілеспрямовано приїжджав до Києва представник Ради нацбезпеки США Чарльз Купчан. Його зустріч із народними депутатами – за своєю інтенсивністю та емоційністю – досі є одним із найяскравіших спогадів народних обранців того скликання.

У Нью-Йорку на зустрічі Петра Порошенка та віцепрезидента Джо Байдена у вересні 2016 року, за словами окремих учасників переговорів, українська делегація опинилась під певним тиском на предмет того, аби терміново згадати про свої політичні зобов'язання в рамках Мінських домовленостей, як тільки відбудеться погоджене на той момент в Мінську розведення військ. Для української сторони це був своєрідний сюрприз, оскільки такої наполегливості в питанні виконання політичної частини Мінська саме від Джо Байдена не очікували. У Києві це пов'язали з відповідним брифінгуванням віцепрезидента Вікторією Нуланд.

Для українських партнерів Байден набагато природніше виглядав на той момент як активний промоутер реформ в Україні, особливо антикорупційної. Із усіх західних політиків високого рівня двох напевно можна вважати експертами по Україні: Ангелу Меркель і Джо Байдена. Однак, якщо Ангела Меркель є більше експерткою з питань, які стосуються врегулювання на Донбасі, точно відтворюючи назви всіх населених пунктів та інші деталі, то Джо Байден вимушено став із 2014 по 2016 роки експертом із питань реформ в Україні, інколи дивуючи навіть українських партнерів тими чи іншими знаннями про окремих українських політичних діячів.

Із усіх західних політиків високого рівня двох напевно можна вважати експертами по Україні: Ангелу Меркель і Джо Байдена.

У своїх підходах щодо України Байден керувався популярним серед наших західних партнерів принципом, який коротко можна сформулювати «реформи роблять люди». Підхід полягав у тому, що докорінна реформа будь-якої інституції неможлива, якщо цю інституцію очолюють люди, які не підтримують, не розуміють чи навіть де-факто саботують цю реформу. В українській столиці такий підхід ніколи не викликав особливого схвалення як занадто персоналізований. В українських владних кабінетах були переконані і намагались переконати в цьому (переважно безуспішно) й американських партнерів – ставка має робитись не на персоналії, а на інституції.

Найбільш відомою історією, яка «пережила» віцепрезидентство Байдена і досі переслідує його в рекламних атаках республіканців –

є історія про наполегливу вимогу віцепрезидента США звільнити генпрокурора Шокіна. Це, очевидно, була історія, якою Байден як політик пишався: інакше б навряд чи розповідав її публічно в деталях вже після закінчення віцепрезидентства на дискусії в Раді зовнішньої політики. Однак це лише одна частина історії. Інша, яку він не розповідав – це історія про те, що після переконливих запевнень Порошенка підтримати призначення Юрія Луценка на посаду Генерального прокурора, Байден фактично це зробив. Луценко пізніше досить своєрідно «віддячив» Байдену, коли намагався продати Рудольфу Джуліані сюжет про справи Хантера Байдена і «Бурісму» як компромат на потенційно основного суперника Трампа на президентських виборах, таким чином підвищивши шанси на переобрання останнього.

Для самого Байдена чи не найважливішим епізодом в його шести подорожах до України став візит у грудні 2015 року, коли він виступав із промовою до Верховної Ради України⁴. Американські джерела стверджують, що це була не просто промова – це був публічний заклик до політичного класу України, на який віцепрезидент зважився після того, як переконався, що закриті переговори з очільниками України, не дають бажаного ефекту в боротьбі з корупцією. У своїй зворушливій останній книзі «Обіцяй мені, тату», де Україна фігурує досить багато, Байден назвав цю промову однією з найважливіших у його житті.

⁴ Виступ віце-президента США Джо Байдена у Верховній Раді України. Посольство США в Україні, 8 грудня 2015 року <https://ua.usembassy.gov/uk/remarks-vice-president-joe-biden-ukrainian-rada-uk/>

Він також описує наскільки детально він готувався до неї, особисто ангажуючись у процес її підготовки, поліруючи до останнього месиджі і закликаючи своїх радників підібрати жорсткішу мову. Очевидно, якби українські політики на той момент розуміли, яке значення і яку важливість мала ця промова для самого віцепрезидента, сприймали б її значно серйозніше і відповідальніше. Байден отримав тоді у Верховній Раді овації, а насправді розраховував на дещо більше – усвідомлення народними обранцями відповідальності за зміни в країні і відповідну зміну поведінки. Маленька, але показова деталь – оплески Байдену лунали тільки тоді, коли він говорив про агресію Росії, і жодного разу, коли він говорив про корупцію.

Те, з якою відповідальністю Байден підійшов до цієї промови доказує: Україну не даремно називали його улюбленим проєктом – вона дійсно була йому важлива. Історія успіху в Україні була потрібна Байдену як власна віцепрезидентська політична спадщина (legacy), з якою він потім може балотуватись у президенти. Однак, є підстави вважати, що намагаючись здобути політичну спадщину (зрештою малорезультативно), він здобув і певну емоційну прив'язку до України.

Історія успіху в Україні була потрібна Байдену як власна віцепрезидентська політична спадщина (legacy), з якою він потім може балотуватись у президенти.

Зрештою склалось так, що замість того, аби за рахунок України додати балів до його майбутньої президентської кампанії, з України системно ліпили перешкоду на його шляху до президентського крісла. У цьому є і певна провина Байдена, який ще в 2014 році не

зумів прорахувати всі ризики, закриваючи очі на працевлаштування свого сина в компанію одіозного українського діяча часів Януковича. Його син розпочав роботу в Раді директорів «Бурісми» Злочевського у квітні 2014 році (тоді ж, коли Байден завітав зі своїм першим після Революції гідності візитом підтримки до Києва) і залишався в компанії до лютого 2019 року (!), коли вже для всіх вашингтонських та київських інсайдерів було очевидно, що кампанія Трампа з подачі Джуліані активно цю історію розкручуватиме.

Стратегія офісу віцепрезидента Байдена дистанціюватись від Хантера, апелюючи до нього виключно як до «приватної особи та юриста», не спрацювала. Ця історія від початку була проти Байдена відразу на двох фронтах: зовнішньополітичному (Україні) та внутрішньополітичному (виборах).

На зовнішньополітичному – тобто в Україні – питання Хантера Байдена підважувало його месидж про антикорупцію та деолігархізацію. Україна – не та країна, де вірять, що бізнес-інтереси та політичні інтереси в рамках однієї сім'ї можуть співіснувати в абсолютно паралельних реальностях, не пересікаючись і не впливаючи одне на одного. Українські посадовці, які добре володіють змістом переговорів Байдена з тодішнім керівництвом України, запевняють, що жодного разу, за жодних обставин ні ім'я Хантера, ні назва компанії «Бурісма» не згадувались віцепрезидентом на переговорах. Відомо щойнаменше про один випадок, коли український антикорупціонер на зустрічі з Байденом висловив занепокоєння щодо впливу місця роботи його сина на антикорупційний порядок денний США в Україні – як пригадують очевидці, Байдена це дещо вивело з рівноваги.

Про те, що історія з Хантером може вдарити по Байдену під час президентської кампанії,

яку він планував неодноразово і давно, було зрозуміло щонайменше з моменту першого розлогого розслідування на цю тему в «The New York Times» у 2015 році. Ситуацію суттєво ускладнювало те, що Байден у ті часи переживав серйозну особисту трагедію у зв'язку з важкою хворобою, а пізніше і смертю старшого сина Б'ю. З тих, хто в адміністрації США особисто наважився поговорити з Байденем безпосередньо про ризики подібного заангажування Хантера — був представник Державного департаменту, координатор із питань міжнародної енергетики Амос Хоштейн. Зміст своєї розмови з Байденем на цю тему він, поміж тим, досі не розкрив.

Водночас, важливо зауважити, що жодних ознак того, що історія з Хантером Байденем якимось чином впливала на американську політику щодо України, яка на той час була досить скоординованою та злагодженою — немає. Також важливо зауважити, що якщо працевлаштування Хантера Байдена в Україні виявилась найбільшим компроматом на ексвіцепрезидента за його 47-річну політичну кар'єру, то це мало б швидше схилити виборців за нього голосувати як за чесного політика, а не відкликати свій голос.

Повертаючись до України, слід зазначити, що історія Байдена та України загалом є достатньо персоналізованою. Як ми вже згадували раніше, політик Байден у принципі робить ставку на персональні відносини. Після першого візиту до України у 2009 році, у нього не було особливої мотивації культивувати такі відносини з огляду на відносну низьку пріоритетність українського досьє для адміністрації та наступні президентські вибори в Україні, а вже після Революції гідності, коли Барак Обама делегував йому тему України, він активно розпочав це робити.

В Україні Байден найбільше і найдовше взаємодіяв із Петром Порошенком, однак найтепліші відносини у нього склались із колишнім прем'єр-міністром Арсенієм Яценюком, що, звісно ж, не посилювало довіру до Байдена з боку Порошенка.

Деякі жести уваги віцепрезидента до Яценюка особливо запам'ятались: зокрема йдеться про те, як Байден, відлітаючи з України вже після зустрічі з Порошенком, у січні 2017 року, запросив до свого авто, а потім і на борт свого літака Яценюка, і вже там із ним продовжив переговори. «На американській території, щоб ніхто не підслухав», — жартували тоді українські дипломати. Сам Байден пізніше згадував, що насправді Яценюк зателефонував йому, коли він вже відлітав, і таким чином віцепрезидент запросив разом проїхатись до аеропорту.

У своїх мемуарах Байден сам зізнається, що йому подобався Яценюк. Називає колишнього главу уряду «серйозним молодим лідером, який серйозно дбав, щоб його країна була функціональною демократією з безпечними кордонами»⁵.

Арсенію Яценюку у певному сенсі пощастило закріпити за собою у Вашингтоні реноме реформатора, який поплатився за свої реформи народною підтримкою. Причому закріпити настільки, що ім'я його наступника на посаді прем'єра — Гройсмана — Байден інколи просто не пам'ятав (чи робив такий вигляд?), називаючи його за звичкою «спікером».

⁵ *Promise Me, Dad. A year of hope, hardship, and purpose. Joe Biden, Flatiron Books, New York, 2017*

Яценюку вдалось утримати репутацію реформатора навіть при тому, що американці чудово розуміли: за перший рік прем'єрства Яценюка були проведені реформи, які можна було провести відносно швидко та безболісно. Понад те, віра в спроможність України реформувати себе надломилась у Байдена ще за часів саме прем'єрства Яценюка. І це стало очевидно для всіх щонайменше за пів року до промови відчаю Байдена у Верховній Раді, під час українсько-американського бізнес-форуму у Вашингтоні за участі віцепрезидента Байдена. Саме там, в присутності всіх учасників, Байден закликав країнську владу в особі Яценюка переходити від слів до дій і починати саджати корупціонерів («put people in jail!»)

Петро Порошенко мав досить складну історію взаємовідносин з адміністрацією Обама, налаштувавши проти себе тодішнього американського президента своєю промовою у Конгресі США, коли з високої трибуни фактично висміяв американську військову допомогу Україні, закликаючи Вашингтон надати українцям зброю, а не ковдри (Трамп та представники його команди потім активно використовували цю ж риторику проти Обама і Байдена). Навіть попри те, що з Білого дому, за деякою інформацією, надходили дружні сигнали не просити публічно зброю під час виступу в Конгресі.

Байден, натомість, певний час намагався налагодити максимально приязні відносини з Порошенком. Однак, як зауважив експредставник уряду США⁶, в якийсь час у Білому домі зрозуміли: «Для ситуації, в якій перебувала Україна, потрібен був президент, який налаштований на кардинальні реформи,

а Порошенко таким не був». Порошенко, очевидно, не врахував й іншого: Байден зі своїм понад 40-річним на той момент досвідом у політиці дуже добре відчував, по-перше, будь-яку подвійну гру чи фальш. По-друге, можливо дещо недооцінив рівень обізнаності американців щодо дій та статків тих, про кого вони це хочуть знати.

Попри це, Байден підтримував відносини з Порошенком навіть ще якийсь час після президентських виборів 2016 року. Хоча і тоді не обійшлося без прикрих моментів. Порошенко, стверджують інсайдери, достатньо болісно сприйняв публічну бравату Байдена про звільнення Шокіна: 6 годин на звільнення в обмін на фінансову підтримку. Тим паче, що цей публічний випад відбувся після того, як Порошенко і Байден мали досить гарну телефонну розмову напередодні, коли Порошенко телефонував привітати Байдена з його 75-річчям. І тим паче, що начебто Байден не зовсім точно передав зміст розмови (Адміністрації Президента тоді навіть рекомендували оприлюднити стенограму, однак Порошенко завбачливо вирішив не налаштовувати проти себе Байдена).

Як складуться відносини Байдена з нинішнім керівництвом України наразі невідомо. Байден, якби стежив за минулорічною президентською кампанією в Україні, напевно б із симпатією поставився до кандидата, який де-факто повторював його ж, Байдена, заклики про потребу саджати корупціонерів до тюрм і озвучував два зрозумілі кандидату від Демократичної партії з часів його віцепрезидентства пріоритети: закінчити війну та побороти корупцію. Інша справа, що з моменту президентської кампанії минуло майже півтора року.

⁶ Інтерв'ю з экс-представником уряду США, 6 жовтня 2020 року

Крім того, якщо Байден знову матиме іншого, аніж чинний президент, політичного фаворита в Україні, то це теж не обіцяє жодним чином полегшити діалог між українською владою та Білим домом. Навряд чи Байден після обрання президентом підтримуватиме контакт із Арсенієм Яценюком, але цілком імовірно, що принаймні один телефонний дзвінок від нього він не зможе проігнорувати. Насправді, і Яценюк, і всі, хто зацікавлений в поглибленні українсько-американського стратегічного партнерства, яке де-факто впало в кому з початком процесу імпічменту в США, повинні працювати над тим, щоб не ігнорувались дзвінки в Білий дім з боку його безпосереднього візаві.

Якщо Байден знову матиме іншого, аніж чинний президент, політичного фаворита в Україні, то це теж не обіцяє жодним чином полегшити діалог між українською владою та Білим домом.

Також потрібно працювати над розумінням представників української влади, що союзник — це не синонім слова «співучасник». За принципом: справжні союзники підтримують, а не критикують країну, особливо якщо ця країна перебуває у війні.

БАЙДЕН-ПРЕЗИДЕНТ: ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ЗА ФОРМУЛАМИ 3 DS ТА 2D

Щоб зрозуміти, наскільки Байден-президент може відрізнитись від Байдена-віцепрезидента у своїх підходах до України, важливо враховувати не лише зроблені ним чи його кампанією заяви на українську тему, але й

його ширші зовнішньополітичні наміри, які не зовсім і не завжди збігаються з тим, що робила адміністрація Обама.

Байден-президент буде, можливо, найбільш підготовленим віцепрезидентом поруч із Діком Чейні. Він, якщо буде обраним, стане також найбільш підготовленим у зовнішній політиці президентом поруч з, можливо, Джорджем Бушем-старшим⁷. Крім того, Джо Байден, ймовірно, стане найбільш обізнаним у питаннях України президентом США за всю історію відносин.

Джо Байден, ймовірно, стане найбільш обізнаним у питаннях України президентом США за всю історію відносин.

Джо Байден настільки довго опікується питаннями зовнішньої політики, що його досить часто називають «витвором зовнішньополітичної машини США». Однак, рівень та формат залучення Джо Байдена у зовнішньополітичні справи може бути підкоригований із огляду на нинішні реалії у самих США та у світі. Деякі експерти вже формулюють три стовпи його зовнішньої політики як англійською мовою три Ds: Domestic, Deterrence, Democracy (внутрішні справи, стримування, демократія)⁸.

Дійсно, нинішня ситуація у Сполучених Штатах — надвисокий рівень поляризації

⁷ Joe Biden foreign policy, explained, Vox, August 18, 2020 <https://www.vox.com/2020/8/18/21334630/joe-biden-foreign-policy-explainer>

⁸ The three pillars of US foreign policy under Biden, Anne-Marie Slaughter, The Financial Times, October 19 2020 <https://www.ft.com/content/6f85ae61-2e16-4272-8974-a38123ed994f>

суспільства, складна економічна та епідеміологічна ситуація, загострене расове питання — змушуватиме його принаймні впродовж певного часу фокусуватись швидше на внутрішній, а не зовнішній політиці. Один із його впливових зовнішньополітичних радників Джек Салліван уже заявив, що для Байдена «схрещування» внутрішньої і зовнішньої політики — це не якийсь абстрактний концепт, а конкретна стратегія.

Відтак, важливо буде розуміти, хто опікуватиметься в Адміністрації питаннями України на постійній основі. Цілком прогнозовано, що ми побачимо в Адміністрації Байдена чимало знайомих облич із Адміністрації Обами. А там дійсно були різні обличчя. Були такі як міністр торгівлі Пенні Прітцкер, яка особисто обдзвонювала американських бізнесменів із запрошенням прийти на українсько-американський бізнес-форум. Чи Евелін Фаркас, котра, як повідомлялось, звільнилась з посади заступниці Міністра оборони через свою незгоду з відсутністю рішення Барака Обами про надання Україні летальної зброї. Були такі, як Вікторія Нуланд, яка гаряче підтримувала Майдан і надання Україні летальної зброї, однак ставила доволі неоднозначні умови в тому, що стосується виконання Мінських домовленостей. А були такі як Сьюзан Райс, яка, таке враження, взагалі діяла за принципом, аби не розгнівити путінську Росію, бо ж Америці ще з нею працювати. Гарною новиною для України стало те, що Сьюзан Райс не була обрана кандидаткою в віцепрезиденти США, наразі в українських інтересах є те, аби вона не очолила Раду нацбезпеки чи Держдеп.

Достатньо жваво промотується ідея, аби один з високих постів в Адміністрації Байдена обійняв Мітт Ромні — экс-кандидат в президенти від Республіканської партії, суперник Барака Обами. Тодішня кампанія

Ромні особливо запам'яталась тим, що він назвав Росію номером №1 геополітичним противником США, що до незаконної анексії Криму викликало посмішки у Вашингтоні, однак після 2014 року заява экс-кандидата в президенти була серйозно переоцінена з боку чималої кількості американських стратегів. Ромні є також єдиним сенатором-республіканцем, який проголосував за імпічмент Трампа. Хоча сам по собі крок призначення Ромні є достатньо оригінальний, він не є чимось безпрецедентним. Скажімо, Барак Обама залишив в своїй першій Адміністрації Роберта Гейтса — міністра оборони з Адміністрації Буша-молодшого.

Так чи інакше, за Байдена може цілком так скластись, що упродовж останніх двох адміністрацій ми перебували в ситуації, коли представники Адміністрації були більш схильними до співпраці з Україною і більше розуміли її вагу, аніж особисто президенти США. За Байдена ми цілком можемо опинитись у ситуації, коли президент США буде краще розуміти інтереси України для США та євроатлантичної безпеки, аніж окремі члени його адміністрації. З огляду на те, що найбільш важливі рішення все ж затверджуються президентом або Конгресом США, другий сценарій для нас є достатньо сприятливим.

Упродовж останніх двох адміністрацій ми перебували в ситуації, коли представники Адміністрації були більш схильними до співпраці з Україною і більше розуміли її вагу, аніж особисто президенти США. За Байдена ми цілком можемо опинитись у ситуації, коли президент США буде краще розуміти інтереси України для США та євроатлантичної безпеки, аніж окремі члени його адміністрації.

Інша справа, що незважаючи на солідне зовнішньополітичне досвід, американські фахівці часто закидають Байдену те, що більшість його закордонних ініціатив були неуспішними. Критики навіть закидають, що у Байдена насправді немає жодної яскравої зовнішньополітичної історії успіху. Кейс України, на жаль, тут теж фігурує швидше зі знаком мінус. Із моменту перебування на посаді віцепрезидента США Україна так і не спромоглась створити переконливої історії успіху ні в плані антикорупції, ні в плані утвердження верховенства права. Результати діяльності Байдена на українському напрямку відтак теж під питанням. Заміна одного одіозного генпрокурора на іншого одіозного політика не посприяла суттєвим реформам в Генпрокуратурі, створення достатньо громіздкої антикорупційної інфраструктури теж не принесло бажаних результатів.

Окрім того, за останній рік питання України перемістилось з зовнішньополітичного у внутрішньополітичне досвід і Трампа, і Байдена. За деякими оцінками, питанням «зловживань Байденів в Україні» республіканці будуть «наздоганяти» Байдена навіть тоді, коли (і якщо) він стане президентом. Відтак, питання України залишатиметься достатньо чутливим і після виборів, що навряд чи посилюватиме бажання у нового глави Білого дому більше уваги приділяти нашій державі.

Питання України залишатиметься достатньо чутливим і після виборів, що навряд чи посилюватиме бажання у нового глави Білого дому більше уваги приділяти нашій державі.

Що нам відомо взагалі про зовнішньополітичні наміри кандидата в президенти Байдена, про які важливо було б знати Україні?

Нам відомо, що в центр американської зовнішньої політики він має намір повернути питання демократії та цінностей (з розряду трьох вищеназваних Ds). Уже в перший рік свого президентства він планує провести Саміт демократій. На ньому будуть обговорені – тут увага – три питання: боротьба з корупцією, захист проти зростаючого авторитаризму та просування прав людини. Як бачимо, боротьба з корупцією залишається важливим пріоритетом для Байдена не лише в контексті України. Цікаво, що вперше ідею подібної Ліги демократій озвучив ще сенатор-республіканець Джон МакКейн у 2008 році.

Нам відомо, що в той час як Європа та Євроатлантична спільнота залишатимуться «незамінним стержнем» зовнішньої політики США, регіональним пріоритетом може стати Індो-Тихоокеанський регіон як «місце майбутнього». Очевидно, ми й надалі побачимо продовження американської політики на створення «вільного і відкритого Індо-Тихоокеанського регіону», до співпраці з демократичними країнами якого Україна могла б активніше залучатись у рамках імплементації своєї Азійської стратегії.

Нам відомо, що Байден не довіряє Путіну. У своїх мемуарах він пише про те, що під час зустрічі з Путіним він йому начебто відверто сказав, хоча й у напівжартівливому тоні: я дивлюсь у ваші очі, і не думаю, що у вас є

душа⁹. Тобто для Байдена, на відміну від Трампа, Путін не є авторитетом. А це дуже суттєва відмінність. Водночас, нам відомо, що Байден готовий продовжити дію Договору СВР-3, термін якого спливає якраз у лютому 2021 року, без жодних передумов, до чого закликав напередодні і Путін. І якщо загалом зовнішня політика Байдена базуватиметься на 3 Ds, то зовнішня політика щодо РФ й надалі спиратиметься на 2D – deterrence і dialog (стримування і діалог). Тобто, в одних питаннях (як-то Україна) акцент робитиметься на стримуванні, в інших – на діалозі. Питання тільки в тому, який з цих компонентів зрештою переважатиме. Що можна сказати однозначно: на відміну від Трампа, Байден точно не виступатиме за повернення Росії до G7 і не надсилатиме змішані месиджі щодо Криму. Також російський напрямок у США дедалі більше стає питанням внутрішньої політики – зокрема розвідувальних і правоохоронних органів – а не лише зовнішньої. За Байдена цей тренд посилюватиметься. Однак, не забуваймо, що головним суперником у США на сьогодні вважають Китай, Росія – це хоч і серйозний, але швидше подразнюючий фактор, все ж не геополітичний ворог №1, про що стверджував Міт Ромні під час президентської кампанії 2012 року.

І тут якраз нам відомо, що у Байдена є чіткі наміри змінити політику Адміністрації Обама щодо Китаю – замість традиційного залучення, акцент на стримуванні. Зокрема й тому, що попереднє бачення Байдена – більше залучення Китаю у міжнародні торговельні справи – зробить його відповідальним та передбачуваним

міжнародним партнером. Україна повинна це врахувати, якщо націлена поглиблювати свою політику флірту з «чарівним Китаєм», зокрема підписуючи на рівні державних інституцій меморандуми про співпрацю з компанією «Huawei». Один із найімовірніших кандидатів на пост міністра оборони в Адміністрації Байдена Мішель Флурной вже окреслила кроки необхідні для стримування Китаю. Зокрема, вона вірить у потребу Пентагона інвестувати в нові технології, які б захищали американські комунікаційні системи проти атак із китайського боку. Також, якщо Трамп атакує Китай переважно з питань торгівлі та з передвиборчою метою – у контексті COVID-19, то для Байдена, очевидно, будуть важливими також виклики, які становить Китай для союзників США у регіоні та права людини.

Нам відомо, що экс-віцепрезидент є відданим прихильником альянсів та союзництв. І саме ставлення Байдена до альянсів може стати чи не найбільш різною та помітною зміною зовнішньої політики США. Зокрема, на відміну від Трампа, кандидат від Демократичної партії є великим прихильником НАТО. Однак, нам недостатньо відомо, чи так само він є прихильником України в НАТО. Подібний наратив не був у тренді в Білому домі з часів президентства Джорджа Буша-молодшого. Підхід, який ми бачили за адміністрації Обама, і який із великою долею ймовірності триватиме й надалі, полягає у наступному: країн-членів НАТО ми захищаємо, країнам-партнерам ми допомагаємо захиститись самим. Швидше за все адміністрація Байдена продовжить лінію Трампа на підвищення оборонних витрат у рамках Альянсу, хоча й робитиме це зовсім в іншій тональності. Україні важливо переконати Адміністрацію Байдена, щоб вона зайняла більш рішучу позицію в підтримці наступного логічного

⁹ *Promise Me, Dad. A year of hope, hardship, and purpose. Joe Biden, Flatiron Books, New York, 2017*

кроку в євроатлантичній інтеграції України — отримання Плану дій щодо членства в НАТО. Це могла б бути реальна зовнішньополітична історія успіху першого і, швидше за все, єдиного терміну президентства Байдена.

**Україні важливо переконати
Адміністрацію Байдена, щоб вона
зайняла більш рішучу позицію в
підтримці наступного логічного кроку
в євроатлантичній інтеграції України —
отримання Плану дій щодо членства
в НАТО.**

Що стосується безпосереднього бачення відносин з Україною, то Байден в опитувальнику Ради зовнішніх відносин чітко зафіксував, що зробить Україну одним із пріоритетів зовнішньої політики.¹⁰ Щоправда, це було влітку 2019 року, до історії з імпічментом. Уже 14 жовтня 2020 року, у розпал президентської кампанії, в оприлюдненому його передвиборчим штабом баченні про перетворення України на зовнішньополітичний пріоритет не йдеться. Не йдеться також і про те, що Байден працюватиме над збільшенням західних прямих інвестицій до України і посиленням її енергетичної незалежності. Однак, підтверджуються інші пріоритети: працювати над завершенням війни і разом із європейськими союзниками реалізовувати прагнення України до «суверенного, демократичного та процвітаючого майбутнього»; надавати військову підтримку, включно з летальними озброєннями, щоб Україна могла сама себе

захистити перед агресією Росії; працювати з українською владою, бізнесом та лідерами громадянського суспільства, щоб подолати корупцію, встановити верховенство права та справедливість. Як бачимо, в головних пріоритетах щодо України відображена і важливість союзництв, і важливість боротьби з корупцією і акцент на тому, що Україна повинна захищати себе сама.

Якщо порівнювати ці пріоритети з тими, які втілювались у життя Байденем віцепрезидентом, то покажемо, що до двох попередніх — завершення війни та боротьби з корупцією, додався самостійний третій пріоритет — надання Україні летальних озброєнь. Це єдиний важливий сигнал, якого ми не чули від Джо Байдена у квітні 2014 року, під час його першого постреволюційного візиту до України. Сигнал про летальні озброєння — це й найбільш показовий ремайндер, що Адміністрація Байдена-Харріс — це не Адміністрація Обама-Байдена, відтак непотрібно всі можливі дії Байдена приміряти під політику 44 президента США.

За винятком питання летальних озброєнь підхід Байдена до України можна вважати цілком сформованим та послідовним. Тут важливо також і інше: навіть якщо підхід Америки Байдена до України суттєво не змінився, підходи України Зеленського до міжнародних справ помітно відрізняються від підходів Порошенка: без постійного фокусу на агресії Путіна, без настільки потужного акценту на міжнародних санкціях, однак з наявним дуже високим рівнем політичної волі закінчити війну і декларативно високим — побороти корупцію. Цілком можливо, що Байден не зраджує своєму фірмовому стилю: і так само, як у свій час з Порошенком та Яценюком, намагатиметься вибудувати персональні відносини. І тут, як і у часи віцепрезидентства Байдена, українське

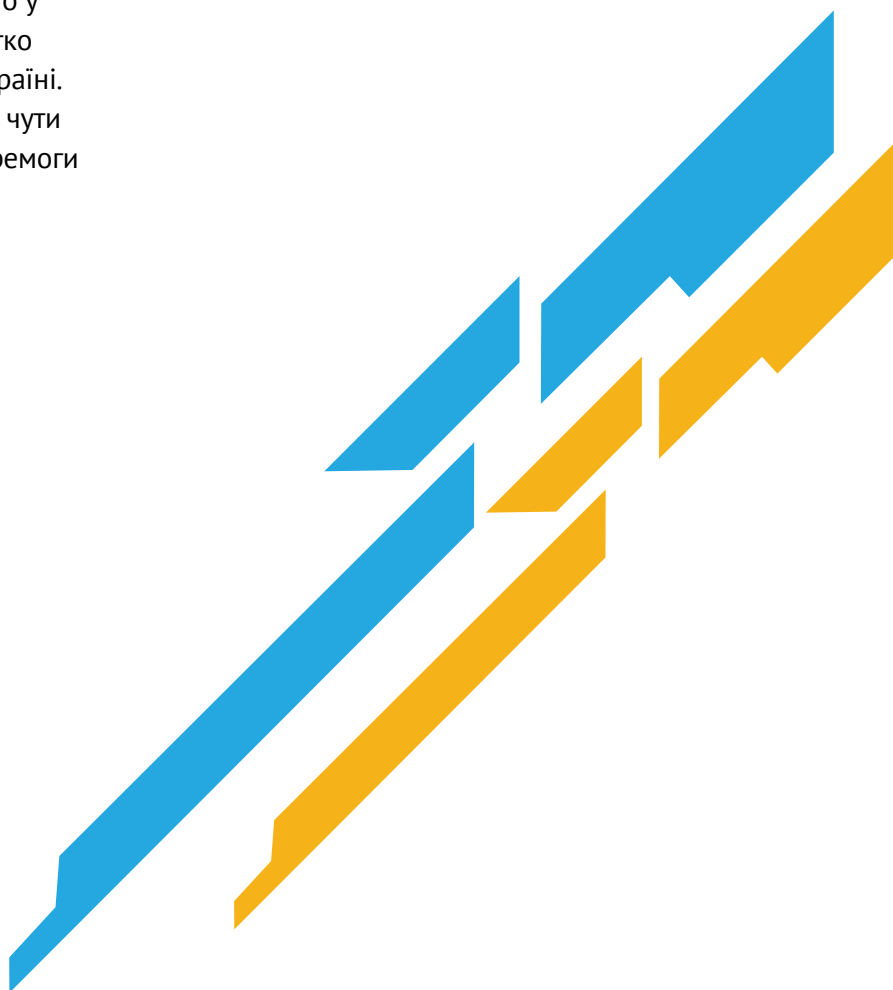
¹⁰ Joe Biden foreign policy, Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/election2020/candidate-tracker/joe-biden>

керівництво має розуміти: американці знають про їхні діяння значно більше, ніж вони думають, а будь-яка подвійна гра чи фальш легко прочитується з боку політиків з 47-річним стажем, як у Джо Байдена.

За винятком питання летальних озброєнь підхід Байдена до України можна вважати цілком сформованим та послідовним.

Як і Трамп, Байден є прихильником обумовленої (на основі певних передумов) підтримки України. Однак суттєва відмінність підходів Трампа та Байдена полягає у тому, що якщо у Трампа цю підтримку можна було просто купити з допомогою відповідних контрактів або ж обміняти на сумнівні політичні послуги, то у Байдена ця підтримка та допомога буде чітко обумовлена конкретними реформами в Україні. Можливо, саме тому в українській владі не чути особливих овацій із приводу можливої перемоги Джо Байдена на президентських виборах?

УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФІЛЬ ДОНАЛЬДА ТРАМПА

ТРАМП, РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ ТА «ПОДАРУНОК ОБАМИ»

Україна та нинішній глава Білого дому налаштували себе одне проти одного ще до того, як Дональд Трамп став президентом США. Україна фігурувала в кампанії з дискредитації глави виборчого штабу Трампа Пола Манафорта, що в оточенні американського президента класифікували і продовжують класифікувати по сьогодні як втручання України у президентські вибори США на боці Демократичної партії та Хілларі Клінтон. Трамп налаштував Україну проти себе, коли під час виборчої кампанії надсилав публічні сигнали, яких із моменту початку агресії РФ щодо України не дозволяв собі жоден міжнародний лідер. Особливо шокуючим із вуст кандидата в президенти США — ключового союзника України у війні з Росією — був ефект заяви Трампа щодо Криму, його неготовність підтвердити, що він у жодному разі не визнає півострів російським.

Такий старт не сприяв поглибленню стратегічного партнерства між Україною та США. Архітектор політики перезавантаження між США та Росією, експосол в Росії Майкл Макфол на наступний день після президентських виборів у США назвав Україну найбільшим у світі лузером внаслідок перемоги Трампа.

Архітектор політики перезавантаження між США та Росією Майкл Макфол на наступний день після виборів у США назвав Україну найбільшим у світі лузером внаслідок перемоги Трампа. У Києві себе таким лузером не вважали.

Показово, що в Києві себе таким лузером не вважали. На це було кілька причин. Одна з головних — розчарування в діяльності президента США Барака Обами на українському напрямку, який так і не знайшов можливості за два терміни свого президентства відвідати Україну принаймні з коротким візитом та розблокувати надання летальної оборонної зброї. Розчарування, яке, очевидно, не до кінця розуміли в оточенні Трампа, інакше навряд чи сприймали б Україну як улюблене дітище демократів, скептично (чи місцями навіть вороже) налаштоване до нової адміністрації.

Україна таким дітищем демократів себе не вважала. І навряд чи була. «Улюбленим проєктом Байдена» — можливо. Улюбленим дітищем Обами та інших представників Адміністрації — точно ні. І відсутність рішення про ненадання летальної зброї — цьому підтвердження.

Виклик, який існував для українського керівництва на той момент — як переконати в незаангажованості України на користь демократів Дональда Трампа, котрому ще до інавгурації у січні 2017 року Пол Манафорт рекомендував використовувати українську карту (втручання України у президентські вибори) як контраргумент у відповідь на звинувачення про змову кампанії Трампа з Росією. Тоді ця карта не була взята на озброєння Білим домом Трампа.

Поміж тим, ситуація була настільки крихкою та делікатною, що навіть дружні до України представники Адміністрації Обама намагались не ускладнювати Києву завдання налагодження контактів з Білим домом Трампа. Так, скажімо, за інформацією з американських дипломатичних джерел, віцепрезидент Джо Байден довго вагався, чи відвідувати йому Україну з візитом у січні 2017 року, вже після обрання Трампа президентом. Він саме передавав справи Майку Пенсу, і в одній з розмов із українськими партнерами зізнався на кшталт: не поїду до України поки не переконаюсь, що мій наступник на посаді все знає, що повинен знати про Україну.

Попри закладену ще до президентських виборів між Україною та Трампом недовіру, в інтересах обох сторін на той момент було зробити вигляд, що співпраця триває.

З боку України налаштуватись на ту ж саму хвилю, що й нова Адміністрація США, було значно простіше. Вага Сполучених Штатів для України є неспівмірною з вагою України для США. Що стосується антиукраїнських висловлювань Трампа ще під час президентської кампанії, то в Україні впродовж тривалого часу панувала думка, що кандидат Трамп — усе ж не президент Трамп, і під впливом брифінгів розвідки він

змінить своє сприйняття загроз і викликів для США. На той момент ніхто не міг уявити, що навіть на брифінгах із розвідки в основному говоритиме Трамп, а не розвідка. В українській столиці знадобився певний час, щоб усвідомити: Трамп має усталене негативне уявлення про Україну, і воно в осяжній перспективі навряд чи зміниться.

Однак це не завадило президенту Порошенку імплементувати свою версію політики America First («Спочатку Америка») — з чітким та безумовним пріоритетом американського напрямку у зовнішній політиці Києва. Такий пріоритет повинен був забезпечити продовження принаймні формального союзництва Сполучених Штатів у війні Росії проти України.

Це вдалось. Понад те, за української America First були прийняті рішення, які не вдалось досягнути за Адміністрації Обама. Це, зокрема, надання Україні летального озброєння, перезапуск Комісії зі стратегічного партнерства Україна-США, запрошення України до Програми посиленого партнерства НАТО (ЕОР). Також на рівні Державного департаменту була прийнята Кримська декларація¹. У ній США зобов'язувались не визнавати Крим російським так само, як і у відомій Декларації Уеллеса від 1940 року США зобов'язувались не визнати окупацію Радянським Союзом країн Балтії.

¹ *Crimea Declaration, July 25, 2018, <https://www.state.gov/crimea-declaration/>*

За української America First були прийняті рішення, які не вдалось досягнути за Адміністрації Обами. Це, зокрема, надання Україні летального озброєння, перезапуск Комісії зі стратегічного партнерства Україна-США, запрошення України до Програми посиленого партнерства НАТО (ЕОР).

Результати української America First були б суттєво скромнішими, якби не американський внутрішньополітичний чинник. А саме розслідування спецпрокурора Мюллера щодо змови кампанії Трампа з Росією. Ми чудово розуміємо, що в інтересах самого Трампа було приборкати інспіроване «українським втручанням у вибори» несприйняття України, аби продемонструвати політичним опонентам та медіа, що ні він, ні його політика не перебувають під впливом Кремля. Найяскравіше це можна було продемонструвати завдяки увазі до кейсу України. Саме тому президент США прийняв у Білому домі з відповідним супроводом у Твіттері міністра закордонних справ України Павла Клімкіна — безпрецедентний дипломатичний жест із боку американського президента. Водночас, жест, який легко пояснити, враховуючи, що тоді ж у Овальному кабінеті приймали також міністра закордонних справ Росії Сергія Лаврова з одіозним вже на той момент послом РФ Сергієм Кисляком, через телефонні розмови з яким перший радник Трампа з питань Нацбезпеки США Майк Флінн пробув на своїй посаді лише десять рекордно коротких днів.

Звинувачення на адресу Трампа щодо Росії зробили можливою першу зустріч у Білому домі Порошенка з Трампом. Для української влади було тоді надважливо, аби перша зустріч Порошенка з Трампом відбулась до першої

зустрічі Трампа з Путіним. Для Трампа — знизити градус у Вашингтоні напередодні його зустрічі з російським президентом. Можливо, вперше в історії українсько-американських відносин із часів підписання Будапештського меморандуму зустріч президентів обох країн була настільки ж вигідною для президента США, як і президента України.

Окрім звинувачень у змові з Росією, існувала також інша вагома причина, через яку Трамп був зацікавлений в діалозі з Україною і навіть в якийсь момент до більшого заангажування в основне для Києва питання українсько-американських відносин — питання «війни та миру» на Донбасі. Ця причина — бажання нинішнього глави Білого дому до налагодження відносин із Кремлем. Українське питання, як в якийсь момент зізнався тодішній держсекретар Рекс Тіллерсон, було основною перешкодою до налагодження відносин між Вашингтоном та Москвою. Саме тому Трамп був готовий на якомусь етапі особисто залучатись, щоб прибрати зі шляху цю «перешкоду».

Українська сторона вже з перших контактів із Трампом у телефонному режимі намагалась заохотити його особисто залучитись до вирішення конфлікту щодо Донбасу, приписуючи лаври Рональда Рейгана. Порошенко окремо проартикулював під час візиту до Вашингтона цей месидж на улюбленому Трампом Fox News, доказуючи, що так само як Рональд Рейган без єдиного пострілу закінчив «холодну війну», Трамп може закінчити війну між Україною та Росією². Якщо зовнішня політика Трампа дійсно базується,

² *Ukrainian President Compares Trump to Reagan Ending Cold War, Insider Fox News, June 20, 2017, <https://insiderfoxnews.com/2017/06/20/donald-trump-reagan-ukraine-president-poroshenko-says-russia-cold-war>*

як стверджує у своїй книзі Болтон, на двох драйверах — самолюбстві та бажанні бути переобраним, то в контексті Донбасу українська сторона намагалась зіграти передусім на самолюбстві Трампа, потенційно приписуючи йому лаври авторитетного для нинішнього глави Білого дому попередника в Овальному кабінеті.

Якщо зовнішня політика Трампа дійсно базується на двох драйверах — самолюбстві та бажанні бути переобраним, то в контексті Донбасу українська сторона намагалась зіграти передусім на самолюбстві Трампа

Наскільки це було сприйнято Білим домом та Трампом особисто — невідомо, але судячи з того, що це порівняння більше не повторювалось — особливого резонансу воно, вочевидь, не викликало. На відміну від фрази «great deal on peace, great deal on success», яка начебто сподобалась Трампу під час телефонної розмови і яку Порошенко потім повторював і під час особистої зустрічі. В українській столиці чудово розуміли, що Трампу потрібні саме такі твітабельні результати.

Щоправда, для завершення війни від Трампа потрібен був не твіт, а реальне заангажування. Причому заангажування не як нейтрального рефері, а саме як союзника на боці України. В українській столиці розраховували, що Трампу, враховуючи його дружній підхід до Путіна, вдасться в один момент озвучити те, що президент США анонсував американським журналістам під час одного з міжнародних перельотів: що він по-дружньому попросить Путіна просто піти з Донбасу.

Наскільки Трамп розумів і розуміє, що відбувається в контексті агресії Росії проти України? Так, під час своєї першої телефонної бесіди з українським президентом після обрання, Трамп назвав агресію Росії щодо України саме агресією. «Розкажіть мені про агресію» (tell me about aggression) — начебто саме так звучала його фраза у спілкуванні з Порошенком. Правильна кваліфікація дій Росії з боку президента США дали підстави українській стороні вважати, що з Трампом можна вести предметний діалог на цю тему. Щоправда, в контексті подальших заяв Трампа фраза про агресію, яку він начебто озвучив під час першої телефонної розмови з Порошенком, виглядала швидше як обмовка, а не свідомо класифікація дій російської влади. Якби він розумів масштаби та наслідки російської агресії в Україні, то напевно б дозволив собі послідовно озвучувати позицію з закликом повернути Росію до G7.

Більш предметно на тему стримування російської агресії в Україні мали намір вести діалог із представниками адміністрації Трампа, серед яких чільне місце в певний період часу посіли відразу три відомі генерали — Меттіс на чолі Пентагону, Келлі на чолі глави Адміністрації президента, МакМастер як радник із питань національної безпеки. Одного з них — Джима Меттіса — певний час вважали головним голосом за Україну в Адміністрації Трампа, пов'язуючи з ним часом надмірно завищені очікування.

Впевненості в Києві тільки додалось, коли МакМастера на посаді радника з питань нацбезпеки замінив Джон Болтон, а Тіллерсона — Майк Помпео. Всі вони чудово розуміли і дуже правильно класифікували загрози, які становила Росія і для США, і для інших країн світу, зокрема України. Занепокоєння викликали лише спостереження,

що Трамп дедалі менше проводив свою політику з огляду на поради радників і дедалі більше підбирав радників під свою політику. Цей тренд, до речі, з кожним наступним роком президентства Трампа ставав очевиднішим.

Трамп дедалі менше проводив свою політику з огляду на поради радників і дедалі більше підбирав радників під свою політику. Цей тренд з кожним наступним роком президентства Трампа ставав очевиднішим.

Позитивним елементом було й те, що особисто Трамп погодився, аби в Державному департаменті була створена окрема позиція — Спеціального представника з переговорів щодо України і призначення на цю посаду харизматичного дипломата Курта Волкера. Щоправда, цікава деталь: на початках Трамп не був проти, щоб цим напрямком й надалі опікувалась Вікторія Нуланд.

Варто визнати, що з Куртом Волкером Україна спрацювалась значно ефективніше, аніж з Вікторією Нуланд у часи Адміністрації Обами-Байдена. «Американська позиція дійсно надихала — немає жодного важливого питання, в якому США не підтримували би українську позицію», — ділився на той момент високопоставлений представник уряду України.

З Куртом Волкером Україна спрацювалась значно ефективніше, аніж з Вікторією Нуланд у часи Адміністрації Обами-Байдена.

Не дивно, що в якийсь момент американський спецпредставник був

звинувачений російською стороною у «мегафонній дипломатії», а Владислав Сурков просто перестав із ним спілкуватись. Посол Волкер, натомість, зробив багато для того, щоб у США і ЄС не забували: в Україні триває війна, про жодний заморожений конфлікт не йдеться.

Це важливе уточнення з огляду на те, що вже в 2015 році в американській столиці почав спостерігатись достатньо високий рівень психологічної готовності до заморожування конфлікту на Сході України. Однак, наразі можемо констатувати: лінія з абсолютної підтримки України у війні з Росією, яку проводив Волкер — це була лінія Волкера, не Трампа, і навіть не усієї адміністрації. Якщо за Обами питання Донбасу було делеговано в межах однієї Адміністрації (Нуланд), то за Трампа часом складалось враження, що воно було віддано на зовнішній аутсорсинг (Волкер навіть не був працевлаштований у Держдепі, виконував роботу спецпредставника як директор Інституту МакКейна).

Можливо, найбільш предметна розмова безпосередньо з Трампом на тему Донбасу відбулась в української сторони на зустрічі з Порошенком у Нью-Йорку у вересні 2017 року. Саме тоді, за інформацією з наших джерел, із Трампом вдалось проговорити питання можливої миротворчої місії за мандатом ООН, яку він, попри весь скепсис до міжнародних організацій, був готовий підтримати з формулюванням, якщо це допоможе вирішити конфлікт³. Фактично на найвищому рівні був отриманий мандат на

³ Інтерв'ю з экс-представником Уряду США, 6 жовтня 2020 року

переговори посла Волкера щодо формату майбутньої місії за мандатом ООН, однак суттєві розходження в російському та українському баченнях не дали можливості просунутись у цьому питанні.

Нова спроба задіяти самолюбство Трампа до вирішення конфлікту на Донбасі мала бути зроблена в українській столиці вже зі зміною президента України, який від початку підкупив деяких міжнародних акторів своїм рішучим налаштуванням завершити війну, не виключаючи певні компроміси з боку України. Враховуючи бажання Трампа зняти перешкоду у вигляді «українського питання» зі шляху перезавантаження відносин із Росією, такий підхід нової української влади міг би його зацікавити. Представники команди Зеленського готували до зустрічі з американським президентом переможний план Трампа-миротворця. Щоправда, озвучити його, судячи з наявної інформації, так і не вдалось. Із моменту обрання Зеленського Трамп уже цілковито перелаштувався у веденні міжнародних справ з програми «самолюбство» на програму «переобрання», в якій Україна відігравала виключно одну роль — джерела можливого компромату на найбільш очевидного політичного опонента на виборах.

Із моменту обрання Зеленського Трамп цілковито перелаштувався у веденні міжнародних справ з програми «самолюбство» на програму «переобрання», в якій Україна відігравала виключно одну роль — джерела можливого компромату на найбільш очевидного політичного опонента на виборах.

Цілковімовірно, що для президентської спадщини (legacy) Трампа і навіть його можливого переобрання завершення єдиної війни в Європі мало б більш позитивний ефект, аніж сумнівний компромат на сина колишнього віцепрезидента Байдена. Однак, американського президента, схоже, переконали, що саме безкінечна сага Хантера Байдена в Україні та Китаї відкриває шлях до переобрання нинішнього глави Білого дому. Судячи з фінальних дебатів, де Трамп неодноразово апелював до цієї історії, він до останнього вірив у магічну карту історії з Хантером та «Бурісмою».

Таким чином, за чотири роки президентства Трампа стримування російської агресії в Україні не було оформлене в самостійну стратегію. Швидше йдеться про набір сигналів та кроків, які робились під впливом внутрішніх (розслідування Мюллера, тиск Конгресу та медіа) та зовнішніх (бажання перезавантажити відносини з РФ) факторів. Не дивно, що часом ці сигнали та кроки протирічили одне одному, чи навіть підважували один одного. Крім того, вербальна частина політики Трампа щодо України суттєво вступала в конфлікт з практичною складовою цієї ж політики: на рівні дій адміністрація виявилась більш предметною і прихильною до України, аніж на рівні заяв.

Найбільш символічним практичним кроком Адміністрації Трампа безумовно стало надання оборонного летального озброєння Україні. Надання Україні летальної зброї можна вважати візитівкою Адміністрації Трампа в питанні України. Навіть при тому, що Трамп особисто явно не був прихильником такого рішення, і воно навряд чи далось йому легко. Про це свідчить і спосіб ухвалення такого рішення, коли українську сторону попросили

уникати будь-яких публічних згадок про такий крок із боку Вашингтона. Очевидно, за перефразованим принципом «зброя любить тишу». Про це свідчить і низка передумов до використання зброї — починаючи з локації її базування, закінчуючи використанням виключно у разі військового наступу РФ. Про це свідчить і те, що Трамп, за свідченнями американських інсайдерів, погодився на таке рішення виключно за умови, що подальші партії озброєнь Україна в США купуватиме.

Вербальна частина політики Трампа щодо України суттєво вступала в конфлікт з практичною складовою цієї ж політики: на рівні дій адміністрація виявилась більш предметною і прихильною до України, аніж на рівні заяв.

Хоча саме по собі це рішення було виграшним для Трампа з точки зору надійного контраргументу для тих, хто звинувачував його у змові з Росією, а також вигідного позиціонування на фоні Адміністрації Обами. Аргумент, що ми надали Україні летальну зброю, а Обама надав лише ковдри — до останнього активно працював із боку кампанії Трампа та прихильних до нього представників Республіканської партії.

Крім того, наратив про Обаму, який віддавав Крим Росії, став основним наративом Трампа-президента щодо російської агресії в Україні. Основним і промовистим, оскільки дає розуміння про те, кого насправді Трамп призначив відповідальним за агресію.

Українська сторона на якомусь етапі підживлювала цей наратив, намагаючись позбутись статусу «країни, яка втручалась у вибори в 2016 році на боці демократів» та

встановити довірливі відносини з Трампом. Як стверджують інсайдери, Трамп навіть чи то провокував, чи то тестував Порошенка питаннями на кшталт: ну ви ж згодні з тим, що це Обама подарував Крим Путіну? Це вчергове підтверджує: Трамп є тим президентом, з яким можна знайти спільну мову лише на основі критики та несприйняття дій попередньої Демократичної адміністрації США, а не агресивної політики нинішнього керівництва Росії. Антипутінська риторика не допомогла б знайти спільну мову з Трампом, антиобамівська — інколи дійсно спрацьовувала.

Антипутінська риторика не допомогла б знайти спільну мову з Трампом, антиобамівська — інколи дійсно спрацьовувала.

За іронією долі, нагода продемонструвати майстер-клас Обамі, як потрібно себе поводити у кризових ситуаціях щодо України, частково випала Трампу, коли відбувся напад на українські кораблі в Керченській протоці у листопаді 2018 року. Однак він цією нагодою не скористався. Білим домом Трампа була обрана лінія закликати обидві сторони до діалогу і делегувати вирішення цього питання... Німеччині. За принципом: «Україна в Європі, тому вирішенням питань України має займатись Європа». Тобто, в кризовій ситуації Трамп швидше скопіював Обаму, аніж показав йому майстер-клас — теж делегував вирішення питання України Німеччині.

Потужний месидж у вигляді надання Україні зброї був підважений низкою заяв Трампа про необхідність повернення Росії до G7. Понад те, нав'язливі пропозиції американського президента повернути РФ до G7 є ударом по

всій санкційній політиці заходу щодо Росії за незаконну анексію Криму та подальші агресивні дії в Україні. Адже саме виключення Росії з «Групи семи» стало першим важливим елементом усієї санкційної інфраструктури, яка потім роками надбудовувалась і наразі дала тріщину тільки у випадку з поверненням російської делегації в Парламентську Асамблею Ради Європи.

До честі Адміністрації Трампа він не зруйнував цю інфраструктуру, попри неоднозначні сигнали під час кампанії та в перші місяці президентства. Якщо одним із найпомітніших досягнень Адміністрації Обами було якраз те, що США відігравали дуже важливу рольову модель для європейських союзників у питанні санкцій, то з приходом в Білий дім Трампа санкційне питання у трансатлантичному розрізі на перших порах нагадувало гру «хто перший моргне». Конгрес США навіть вдався до превентивного заходу: кодифікацію американських санкцій, що не дозволило б президенту їх скасувати власноруч. Америка Трампа у питанні санкцій зрештою так і не «моргнула». Натомість, запровадила – хоч і з затримкою – важливі санкції щодо «Північного потоку-2».

У Києві добре вловили цей підхід уже в перші місяці перебування Трампа у Білому домі. Із точки зору торговельного балансу ми не становили жодної загрози для Америки Трампа через мізерний (не як для союзників) рівень торгівлі між країнами. А от із купівлею американської продукції були питання. Україна десятиріччями взаємодіяла зі США переважно в логіці «донор-реципієнт»: тобто йшлося про отримання допомоги, а не купівлю. Якщо і доводилось платити чимось за ту чи іншу допомогу – фінансову, технічну, політичну – то певними кроками в сфері реформ. Особливо це було характерно для адміністрації Обами-Байдена. За Трампа ситуація виявилась значно простішою для тих країн, які володіли відповідними бюджетами на партнерство зі США: допомогу та підтримку Америки Трампа в буквальному сенсі можна було придбати.

Україна десятиріччями взаємодіяла зі США переважно в логіці «донор-реципієнт»: тобто йшлося про отримання допомоги, а не купівлю... За Трампа ситуація виявилась значно простішою для тих країн, які володіли відповідними бюджетами на партнерство зі США: допомогу та підтримку Америки Трампа в буквальному сенсі можна було придбати.

КУПІВЛЯ ПІДТРИМКИ ЗА ГРОШІ

У президента Трампа від початку перебування його у Білому домі окреслились досить чіткі критерії, за якими він оцінював того чи іншого міжнародного партнера. Ці критерії передбачали відповідь на питання, на чий користь торговельний баланс у відносинах і на яку суму ця країна купує американську продукцію (передусім озброєнь).

Президент Порошенко має завдячувати особі, яка порекомендувала його Адміністрації купівлю партії американського вугілля як кроку налагодити діалог із Білим домом Трампа. Це був дуже грамотний і вчасний хід, котрий, по суті, допоміг забезпечити другу і, наскільки відомо, найкращу зустріч Трампа з Порошенком в Нью-Йорку: певною мірою спрацював ефект вдячності американського президента українському за

дотримане слово⁴. Адже йшлося не просто про американське вугілля. Йшлося про вугілля зі штату Пенсильванія — одного зі штатів так званого «іржавого поясу», де фактично вирішився результат минулих президентських виборів. І в яких, до речі, може вирішитись і доля нинішнього голосування. Про те, наскільки важливим цей крок був для Трампа, свідчила його окрема публічна заява про потребу України в мільйонах і мільйонах тон пенсильванського вугілля, яке американська сторона готова була продати.⁵ Так чи інакше на переговори до Трампа у Нью-Йорк Порошенко вже їхав із сувеніром: шматком того самого пенсильванського вугілля, перша партія якого якраз напередодні поступила до України.

Пенсильванську тему Україну продовжила і за допомогою укладення мільярдного контракту між «Укрзалізницею» та «General Electric», завод якого розташований у Пенсильванії. Ідея, яку намагались візуалізувати для Трампа, виглядала досить доступно і привабливо: пенсильванські вагони везуть пенсильванське вугілля до України. Щодо «General Electric» Україна де-факто повторила приклад Угорщини, яка також заключила мільярдний контракт із цією компанією, щоправда, на купівлю не вагонів, а турбін для атомної станції. Варто зазначити, що лише цими двома контрактами українська влада майже «розрахувалась» за безпекову допомогу, надану Вашингтоном Україні з 2014 року.

Посилити своє реноме як надійного партнера для Адміністрації Трампа Київ неодноразово намагався за рахунок купівлі озброєнь. Один із учасників переговорів із нинішнім

президентом США на найвищому рівні згадує, як різюче змінювалась тональність і поведінка американського президента, щойно український співрозмовник вимовляв на переговорах із ним слово «purchase» (придбати). Американський лідер відразу повертав інтерес до розмови. Щоправда, є підстави вважати, що в спроможності України системно укласти вигідні й твітабельні оборудки Трамп не дуже вірив. Цим можна пояснити його уточнюючі (можливо, навіть дещо принизливі) питання на переговорах і з серії «а у вас є гроші?» або «звідки ви візьмете кошти?».

Один із учасників переговорів із нинішнім президентом США на найвищому рівні згадує, як різюче змінювалась тональність і поведінка американського президента, щойно український співрозмовник вимовляв на переговорах із ним слово «purchase» (придбати).

І в українській столиці, і в американській чудово розуміли: попри ініційовану Порошенком українську версію «America first», Україна не може в цьому сенсі позмагатись за кількістю куплених озброєнь у США не лише з Саудівською Аравією, але й з сусідніми країнами у регіоні — Польщею чи Румунією (поляки лише систем «Patriot» купили у США на 4,8 млрд доларів).

Цікаво, що лінію Порошенка на купівлю американської підтримки (чи, точніше, підтримки Трампа) продовжив і новообраний президент Зеленський. У відомій вже на весь світ телефонній розмові від 25 липня 2019 року намір купити американське озброєння був одним із ключових месиджів, який український президент намагався донести до Трампа.

⁴ Інтерв'ю з українським дипломатом, 8 жовтня 2020 року

⁵ How a U.S. coal deal warmed Ukraine's ties with Trump, Reuters, February 19, 2018, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-usa-coal-idUSKCN1G31V8>

Окремого важливого звучання за Адміністрації Трампа набув діалог зі співпраці між Україною та США в енергетичній сфері. Саме питанням енергетики, за свідченням джерел, була присвячена лівова частка першої і наразі єдиної зустрічі між Трампом та Зеленським у Нью-Йорку у вересні 2019 року. Попри важливість цього виміру для стратегічного партнерства двох країн, за Адміністрації Трампа цей вимір набув дещо спотвореного вигляду. За благородними ідеями поставок до Європи загалом і України зокрема американського «газу свободи», які активно просував міністр енергетики США Рік Перрі, пізніше сплили очевидні конфлікти інтересів та інші сумнівні дії з боку окремих представників американської адміністрації, які швидше дискредитували енергетичне партнерство між Україною та США, а не зміцнювали його⁶. Маленьким, але показовим моментом стала передана Ріком Перрі у руки Зеленському в день його інавгурації записка зі списком осіб, з якими потрібно вести діалог щодо енергетичних питань. Як би парадоксально це не звучало, але реформований із допомогою американців «Нафтогаз» повів себе в історії з просуванням окремими представниками Адміністрації Трампа сумнівних бізнес-оборудок в енергетичній сфері більш достойно, ніж ті, хто б насправді мав подбати про незворотність підтриманих Америкою енергетичних реформ в Україні.

ТРАМП І ПОБІЧНИЙ ЕФЕКТ УКРАЇНСЬКИХ НЕДОРЕФОРМ

Однією з причин, чому в Києві у листопаді 2016 року не драматизували перемогу Трампа, була втома від антикорупційного порядку денного, який став стрижнем американської політики щодо України за Адміністрації Обами-Байдена. Причому у достатньо персоналізованому вигляді.

Ледве не з моменту обрання Трампа в українській столиці панувало відчуття, що Дональд Трамп у силу різних причин не буде настільки активно цікавитися станом реформ і перебігом боротьби з корупцією в Україні, як цікавились окремі представники попередньої адміністрації. Такий стан справ абсолютно влаштовував вищі чини в Україні, які з 2014 року активно намагались запакувати партнерство зі США в безпекову, а не антикорупційну обгортку.

Ледве не з моменту обрання Трампа в українській столиці панувало відчуття, що Дональд Трамп у силу різних причин не буде настільки активно цікавитися станом реформ і перебігом боротьби з корупцією в Україні, як цікавились окремі представники попередньої адміністрації.

Переконавання у тому, що ця тема не є цікавою для Білого дому, посприяло тому, що будь-які заяви американської сторони на предмет боротьби з корупцією та верховенства права проходили тест від представників української влади у вигляді питання: «Це позиція Вашингтона чи позиція Посольства США в Україні?». У питаннях реформ в Україні позиція Адміністрації Трампа-

⁶ Exclusive: As Energy Secretary, Rick Perry Mixed Money and Politics in Ukraine. The Deals Could Be Worth Billions, Time, September 10, 2020, <https://time.com/5887230/rick-perry-deals-energy-ukraine/>

Пенса не виглядала настільки злагодженою і цілісною, як за Адміністрації Обами-Байдена. І насправді не тільки у питанні реформ: ця відмінність стосується і загалом американської політики щодо України, яка за Обами-Байдена переважно говорила одним голосом, за Трампа — багатоголоссям, яке слабо піддавалось синхронізації.

Хоча варто зазначити, що саме за президентства Трампа з вуст представника його Адміністрації прозвучала заява, яка на сьогодні є чи не найвлучнішим і найсильнішим висловлюванням американського політика щодо корупції в Україні від початку російської агресії: «Немає сенсу боротися за тіло України на Сході, якщо її душу знищить корупція». Ця заява належить колишньому держсекретарю Рексу Тіллерсону.⁷

У контексті підходу Адміністрації Трампа до реформ в Україні, у Києві серйозно недооцінили той факт, що саме недостатній рівень боротьби з корупцією може бути використаний Трампом як вигідний привід списати Україну на задвірки пріоритетів своєї адміністрації. Це стало очевидним вже під час першої зустрічі G7, на якій Трамп розповідав іншим учасникам «Групи семи», наскільки Україна є корумпованою. Пізніше, наратив про корупцію та беззаконня в Україні активно використовувався Трампом та його союзниками під час кампанії з метою здобути потрібний компромат на Байденів.

У контексті підходу Адміністрації Трампа до реформ в Україні, у Києві серйозно недооцінили той факт, що саме недостатній рівень боротьби з корупцією може бути використаний Трампом як вигідний привід списати Україну на задвірки пріоритетів своєї адміністрації.

Можна довго дискутувати, чи можливою була б історія з тиском Трампа на Україну у питанні відомих розслідувань, якби він не вважав Україну глибоко корумпованою та з відсутнім верховенством права. Судячи з того, який тиск він чинив на прем'єр-міністра Швеції — майже взірцевої з точки зору антикорупції та верховенства права країни — аби той посприяв негайному вирішенню справи затриманого в цій країні американського репера ASAP Rocky, очевидно, тиск на Україну був неминучий. Інша справа, що коли прем'єр Швеції у відповідь американському президенту посилається на незалежне правосуддя — це звучить аргументовано. Коли аналогічні посилання звучать із вуст українських посадовців, то зазвичай сприймаються як непереконливий маневр і небажання співпрацювати.

ТРАМП 2.0: AMERICA FIRST, АЛЕ БЕЗ ГАЛЬМ?

Яким президентом буде Трамп для світу та України у разі переобрання? Швидше за все праві ті, хто вважає, що Дональд Трамп дозволить собі більше, ніж в попередні чотири роки. Якщо ми погоджуємось із оцінкою Болтона, що драйверами зовнішньої політики Трампа були його самолюбство та бажання бути переобраним, то другий драйвер автоматично зникне під час другого терміну його

⁷ Secretary of State Rex Tillerson's Remarks to NATO-Ukraine Commission, March 31, 2017, <https://fr.usembassy.gov/secretary-state-rex-tillersons-remarks-nato-ukraine-commission/>

президентства. Чи додасться до самолюбства новий драйвер? Невідомо.

Очевидно, ми й надалі бачитимемо чітко виражений трансакційний, чи то бізнес-підхід, у веденні Трампом зовнішньополітичних справ, де головні безпекові ризики – це ризики, більше породжені торговельними дефіцитами, аніж брязканням зброєю.

Очевидно, питання стримуючих факторів Трампа постане більш гостро, аніж це було в перші роки його президентства. Якщо це буде продовження політики America First, то це, швидше за все, буде America First, але без гальм. Міжнародні партнерства та союзництва Америки й надалі маргіналізуватимуться. За найпесимістичнішими сценаріями, які, проте, активно обговорюються, Трамп може ініціювати вихід із НАТО та СОТ. Він може продовжити вивід американських військ з Європи, а також з Японії та Південної Кореї⁸. Може нарешті піти на сумнівну оборудку з Північною Кореєю. Може нарешті приступити до перезавантаження відносин із Росією. Тональність висвітлення його діяльності в американських медіа відіграватиме для нього значно більшу роль, аніж думка закордонних партнерів чи «вашингтонського болота».

Питання стримуючих факторів Трампа постане більш гостро, аніж це було в перші роки його президентства. Якщо це буде продовження політики America First, то це, швидше за все, буде America First, але без гальм. Міжнародні партнерства та союзництва Америки й надалі маргіналізуватимуться.

Якщо в питанні України Байден може стати найбільш підготовленим президентом США, то Трамп стане президентом із чи не найбільш негативними поглядами на Україну. Завдяки регулярним у часи президентства Трампа витокам у пресу, а також процесу імпічменту українці почули про себе стільки відвертих й недружніх висловлювань, яких вони не чули від усіх попередніх президентів США разом узятих. Усі висловлювання – і про жажливих, корумпованих людей, які мешкають в Україні, і про те, що Україна Трампа взагалі не обходить (в більш грубій формі) – стали лише підтвердженням, що з часів минулої президентської кампанії ставлення Трампа до України якщо й змінилось, то в гірший бік. У Трампа, на відміну від Байдена, немає жодної емоційної прив'язки до України. Немає і мотивації зробити так, аби в Україні зрештою вдалось. Аби вона більше не фігурувала в США лише у двох згаданих нами раніше категоріях: країни, у якої не вдається, або країни, у якої дуже не вдається.

Якщо в питанні України Байден може стати найбільш підготовленим президентом США, то Трамп стане президентом із чи не найбільш негативними поглядами на Україну.

Чи можливо в принципі змінити усталено негативні підходи нинішнього глави Білого дому? Приклад Японії, до якої Трамп був дуже критично налаштований як до країни у 80-90 роки минулого століття, але потім змінив свою думку, а прем'єр Абе навіть став одним із найбільш довірених міжнародних партнерів Трампа-президента. Однак для зміни ставлення Трампа до України потрібна тривала, системна та неймовірно злагоджена робота на всіх рівнях. Із обов'язковим

⁸ Trump's «America First» second-term foreign policy plan, Vox, August 26, 2020, <https://www.vox.com/2020/8/26/21368750/trump-foreign-policy-plan-2020>

збереженням принципу: одна країна-один голос. Тим паче, що Україна — особливо складний кейс, який переслідує Трампа від початку його політичної кар'єри з таким величезним знаком мінус, що цілком може сприйматись ним самим як певне політичне прокляття, а не благословення.

Для зміни ставлення Трампа до України потрібна тривала, системна та неймовірно злагоджена робота на всіх рівнях. Із обов'язковим збереженням принципу: одна країна — один голос.

Ті, хто знає середовища, в яких оперував Трамп-бізнесмен у Нью-Йорку, стверджують, що там прийнято перед тим, як мати справу з кимось, запитувати «хто твій раввин?». Щось з розряду «хто твій дах?». Із початком історії з Хантером Байденом, яка загнала українсько-американські відносини фактично у кому, у ролі самоназваного «раввина» від України виступає лише одна особа — це Руді Джуліані. Судячи з позицій та риторики американського президента, жоден представник Адміністрації Трампа не мав і не має на нього настільки визначального впливу в питанні України, як його персональний адвокат. І цей вплив позначений серйозним знаком мінус, попри те, що Джуліані неодноразово запрошували до України і влаштовували йому тут більш ніж гостинні прийоми з відповідними, зокрема фінансовими, винагородами. Що, до речі, ще раз підтверджує: українська олігархічна дипломатія, коли відомі закордонні політики ангажуються до участі у заходах на українську тематику, працює лише до моменту перерахування гонорару.

Чи означає одноосібний вплив Джуліані, що інші призначення в Адміністрації Трампа не матимуть значення для України? Звичайно, ні. По-перше, Трамп відомий тим, що неодноразово демонстрував кардинальну зміну ставлення до представників своєї команди. Ми не знаємо, як зміниться ставлення до Джуліані, якщо в якийсь момент Трамп зрозуміє, що магічна карта Хантера, яку, за різними джерелами, саме його персональний юрист наполягав зробити ключовою в кампанії з переобрання, не виправдала себе. А якщо Джуліані й залишиться надалі в команді, невідомо, чи й надалі матиме можливості або бажання опікуватись українським досьє чи переключиться на якесь більш перспективне.

По-друге, не всі важливі питання в українсько-американських відносинах потребують безпосередньої візи президента. Інколи достатньо залучення Конгресу. І тут роль тих, хто надалі опікуватиметься питаннями України, може в якийсь момент бути вагомою. Хоч і навряд чи визначальною — питання України після процесу імпичменту перемістилось у США з зовнішньополітичного досьє також і у внутрішньополітичне — відтак складно собі уявити, щоб хтось із американських урядовців взяв на себе відповідальність за якісь визначальні рішення щодо України.

Тим паче, підхід Дональда Трампа до заміни менш лояльних представників команди на більш лояльних із великою долею ймовірності розвиватиметься лише в одному напрямку — заміни лояльних представників на ультралояльних. Навіть коли йдеться про професійних політиків, погляди яких в низці важливих питань не збігаються з позиціями Трампа — то й вони на час роботи в Адміністрації будуть,

очевидно, витримувати лінію Трампа. Як це, наприклад, наразі робить Майк Помпео, котрого Україна неодноразово намагалась зробити своїм союзником в Адміністрації Трампа ще з того моменту, коли він майже інкогніто відвідував Київ та Донбас як глава ЦРУ, тобто до номінування та призначення на посаду Держсекретаря. Аби схилити Помпео на бік України за президентства Порошенка кримську декларацію Державного департаменту навіть називали декларацією Помпео.

Якщо ж порівнювати можливий склад адміністрацій Байдена та Трампа, то в адміністрації останнього можуть цілком виявитись знову політики більш рішуче налаштовані до публічної підтримки України, аніж окремі представники Адміністрації Байдена. Скажімо, вибираючи між Ніккі Хейлі у статусі Держсекретаря за президента Трампа та Сьюзан Райс як держсекретаря за Джо Байдена, Україна, звісно, обрала б Ніккі Хейлі, яка ще на посаді посла США в ООН більш рішуче підтримувала Україну, аніж Саманта Пауер – її попередниця за Адміністрації Обами. Так само, як посол Курт Волкер у статусі Спеціального представника США по Україні був більше на одній хвилині з Києвом в питаннях врегулювання конфлікту навколо Донбасу, аніж Вікторія Нуланд в часи Адміністрації Обами-Байдена.

Володимир Зеленський обрав тактику взаємодії з Дональдом Трампом аналогічну до тієї, яку в свій час обрав Петро Порошенко та ще низка міжнародних лідерів – це тактика, цілковито змонтована на лестошах. Неприхованих, часом досить демонстративних. Однак, зрозуміло, що для подальшого перебування США в обіймі союзників України за президентства Трампа, «задушити» главу Білого Дому в

лестошах, що частково намагався зробити Зеленський у відомій телефонній розмові, буде недостатньо. Потрібна історія успіху, яку Трамп захоче розділити з Україною. Можливо, навіть не одна. Адже як не втомлююсь повторювати впродовж тривалого часу: американці люблять переможців, а Трамп їх любить особливо.

Для подальшого перебування США в обіймі союзників України за президентства Трампа, «задушити» главу Білого Дому в лестошах буде недостатньо. Потрібна історія успіху, яку Трамп захоче розділити з Україною. Можливо, навіть не одна.

Потрібно також бути готовими до того, що Трамп й надалі використовуватиме корупцію в Україні і гальмування реформ як привід сказати Україні «ні» в усіх питаннях, де вона розраховуватиме на тверде американське «так». Купівля підтримки через придбання американських озброєнь матиме ефект, однак, як показує попередній досвід такої підтримки, вона є достатньо обмеженою у часі. І навряд чи в залежності від міжнародної фінансової допомоги України достатньо буде можливостей купувати американську підтримку на постійній основі.

Судячи з того, як у багатьох владних кабінетах спокійно ставляться до переобрання Трампа президентом, в Україні, схоже, готові й надалі будувати українсько-американське партнерство за мірками Дональда Трампа. Очевидно, в українській столиці виходять із того, що якщо підтримка України відповідає інтересам Трампа, як це мало місце неодноразово в

минулому, то його негативне сприйняття Києва відходить на другий план. Крім того, як би це парадоксально не звучало, для багатьох українських десижнмейкерів непередбачуваний Трамп на сьогодні є більш передбачуваним, аніж президент Байден.

**Для багатьох українських
десижнмейкерів непередбачуваний
Трамп на сьогодні є більш
передбачуваним, аніж президент
Байден.**

- <http://neweurope.org.ua/>
- info@neweurope.org.ua
- <https://www.facebook.com/NECUkraine/>
- https://twitter.com/NEC_Ukraine